

"אסון אילת" - פיצוץ קטלני במשאית תחמושת

"לא היה כמשפט הזה בצבא ההגנה לישראל לחומרת העניין, לגודל האסון המונח ביסודו, למשך הדיון והיקפו ולריבוי הסוגיות המשפטיות והעובדתיות שבמחלוקת. [...] בחברה כחברה הישראלית, שחיי אדם נחשבים בעיניה כערך הנעלה והמקודש ביותר, ובצבא כצבא ההגנה לישראל, שבו עשוי מחנה שלם להיזקק להשליך נפשו מנגד להצלת חיי חייל אחר, נחזית כל עבירה של גרימת מוות מתוך חוסר זהירות ורשלנות, באשר היא, כעבירה חמורה מבחינת החוק והמוסר גם יחד."

כך נפתח פסק דינו של בית הדין הצבאי לערעורים, שניתן ביום 23 ביוני 1971 ועסק באסון המוקשים אשר נודע בכינויים "אסון אילת" ו"אסון משאית התחמושת", אסון שנהרגו בו 24 אנשים ונפצעו 40. לשון פסקת הפתיחה של פסק הדין מלמדת על החשיבות הרבה שראה בית הדין הצבאי לערעורים בבירור האחריות הפלילית בפרשה זו, בשל גודל האסון ומורכבותו העובדתית והמשפטית של האירוע.

האסון אירע בימי מלחמת ההתשה. ב-22 בינואר 1970 הושג אחד ההישגים המרשימים במלחמה - לוחמי חטיבת הצנחנים הצליחו לשבות עשרות חיילים מצרים בפשיטה על האי 'שדואן' שמדרום לשרם א-שיח'. למחרת המבצע יצאה ספינת חיל הים, נושאת על סיפונה חיילים וציוד צבאי הקשור למבצע, משרם א-שיח' לאילת.

המגדלור על האי שדואן, 1970; צילום: משה מילנר

תא"ל יהודה גביש ז"ל

נשיא בית הדין הצבאי לערעורים 1972-1974

תא"ל יהודה גביש (זנגר) נולד בשנת 1927 בחיפה לרחל ודוד. הוא למד בבית הספר הריאלי בעיר, ובגיל 15 עזב את הלימודים כדי להצטרף לארגון ה"הגנה". הוא עבר קורס מפקדי כיתות בארגון. בשנת 1945 הצטרף לבריגדה היהודית, ובתום מלחמת העולם השנייה נשאר באירופה כדי להבריח נשק לארץ ישראל.

במלחמת העצמאות שירת גביש בחטיבת הנגב בפלוגת ג'פים שמקורה היה בפלמ"ח. הוא נפצע ארבע פעמים במלחמה. לאחר מלחמת העצמאות הצטרף גביש לקורס קציני שריון. במהלך הקורס נפצע שוב, עזב את חיל השריון ועבר לחטיבת גולני.

בשנים 1952-1953 פיקד גביש על סיירת גולני, ובמבצע סיני שירת בתפקיד מפקד גדוד. הוא נפצע קשה במבצע ורק כעבור שנה החלים. הוא ביקש לשוב ולהתמנות למפקד גדוד בחטיבת גולני, אך הרמטכ"ל רב-אלוף לסקוב החליט למנותו למפקד הפנימייה הצבאית לפיקוד.

גביש התאמן מדי יום ביומו, וכעבור שנתיים, כשחזר לכושר מלא, נענה הרמטכ"ל לבקשתו לחזור לחטיבה.

בשנת 1965 יצא גביש לקורס פיקוד ומטה בארצות הברית. עם שובו התמנה למפקד חטיבה מרחבית העמקים והוביל אותה במלחמת ששת הימים בחזית הצפון.

בשנת 1968 התמנה לראש מחלקת ההדרכה בחיל הרגלים. לאחר כשנה נפצע בגבו ועבר לפקד על בית הספר למקצועות החי"ר. בשנת 1970 עבר לחיל השריון ומונה למפקד חטיבת המילואים קריית.

בשנת 1972 הועלה גביש לדרגת תא"ל ומונה לנשיא בית הדין הצבאי לערעורים; הוא כיהן בתפקיד עד 1974. במלחמת יום הכיפורים קיבל תא"ל גביש מינוי חירום של מפקד בית הספר לשריון. בתום תפקידו בבית הדין הצבאי לערעורים שימש נספח צה"ל בדרום אפריקה, ובשנת 1976 התמנה ליועץ לראש אגף התכנון.

תא"ל גביש השתחרר מצה"ל בשנת 1979. לאחר שחרורו שימש בתפקידים שונים בארגון "צוות" (ארגון גמלאי צה"ל), ובהם סגן יושב ראש הארגון; הוא שימש יושב ראש הנהלת בית הלוחם בחיפה ויושב ראש המועצה הציבורית להנצחת החייל, והיה חבר במועצה העולמית של ארגון ותיקי המלחמות היהודים. יהודה גביש נישא לברוריה, ונולדו להם שני ילדים; בנו, דורון (דוני) ז"ל, שהיה טייס, נפל בעת מילוי תפקידו. תא"ל גביש נפטר בשנת 2009.

תא"ל גביש ז"ל (במרכז) עם האלוף עמוס חורב (מימין) ותא"ל יעקב אלעזרי ז"ל (משמאל)

הוגשו ערעורים במשפט אסון אילת

הסניגוריה והתביעה במשפט האסון באילת, הגישו אה"ל את ערעוריהן.

הסניגורים של הסגן והסג"מ, ביקשו את זיכוי שני הקצינים העונשי המאסר שהוטלו עליהם או לפחות להקל בהוראת הדין.

התביעה ביקשה להחמיר ב"גזרי דיבה של שני הקצינים. אתמול עמד לפוג הזמן שניתנה בהם הזכות לשני הצדדים לערער על פסק הדין. עדיין לא נקבע מועד לשמיעת טיעוניהם של שני הצדדים לפני בית הדין הגבוה לערעורים של צה"ל.

מתוך כתבה בעיתון מעריב, 6 בינואר 1971

יש להעמיד קצין בכיר לדין

קבע בהחלטתו בית הדין הצבאי לערעורים בפרשת אסון והתפוצצות באילת: אשר ענשם של שני הקצינים העונשיים

מתוך כתבה בעיתון דבר, 24 ביוני 1971

לסרן שמעון ולסרן לוי, שהיו אחראים לנסיעת המשאיות, יוחסה האחריות לכך שלא נקטו אמצעי זהירות כנדרש לשינוע מטען המוקשים. הם זוכו בבית הדין הצבאי המחוזי פה אחד. סגן ראובן וסג"ם יהודה הורשעו בעבירות של גרימת מוות מתוך חוסר זהירות שאין בו רשלנות פושעת, מעשי פחזות ורשלנות והתרשלות; סגן ראובן הורשע גם בעבירה של אי קיום פקודה. נקבע, כי סגן ראובן היה אחראי לנטרל את המוקשים שהיו במקום באמצעות פירוק המנגנונים מהם, וכי ראוי היה לוודא כי המוקשים נטרלו לפני שעלתה המשאית לספינה.

בית הדין קיבל אומנם את גרסת ההגנה שלפיה מפקד בכיר יותר, סא"ל גד, לא הורה לסגן ראובן במפורש מתי יש לפרק את המנגנונים, אך קבע כי אחריותו בעניין זה היא אחריות עצמאית, הנובעת מתפקידו וממעמדו. אשר לסג"ם יהודה, האחראי למטען בשטח, קבעו השופטים כי גם לו היה שיקול דעת בעניין עיתוי פירוק המנגנונים מן המוקשים, ומכאן אחריותו לאסון. סגן ראובן נידון לעונש של 18 חודשי מאסר בפועל והורדה לדרגת טוראי, וסג"ם יהודה נידון לעונש של תשעה חודשי מאסר בפועל והורדה לדרגת טוראי.

בבית הדין הצבאי לערעורים נדון ערעורם של שני הקצינים על הרשעתם, ערעור שכנגד של התביעה הצבאית הראשית על קולת עונשם וערעורה על זיכויים של שלושת המעורבים הנוספים. בהרכב בית הדין ישבו חמישה שופטים, בהם סא"ל יוסף חריש (שלימים מונה ליועץ המשפטי לממשלה).

בית הדין הצבאי לערעורים נדרש תחילה לטענות שעלו נגד סא"ל גד - הקצין הבכיר אשר לא הועמד לדין, ומתח ביקורת על כך שלא ננקטו נגדו הליכים משפטיים. ההוראה שנתן אותו קצין לפרק את המנגנונים מן המוקשים ושאלת מועד הפירוק תפסו חלק נכבד מן הדיונים בבית הדין הצבאי המחוזי, ולכן ציינו השופטים כי היה ראוי למצות את הבירור המשפטי בנוגע לאחריותו בעניין.

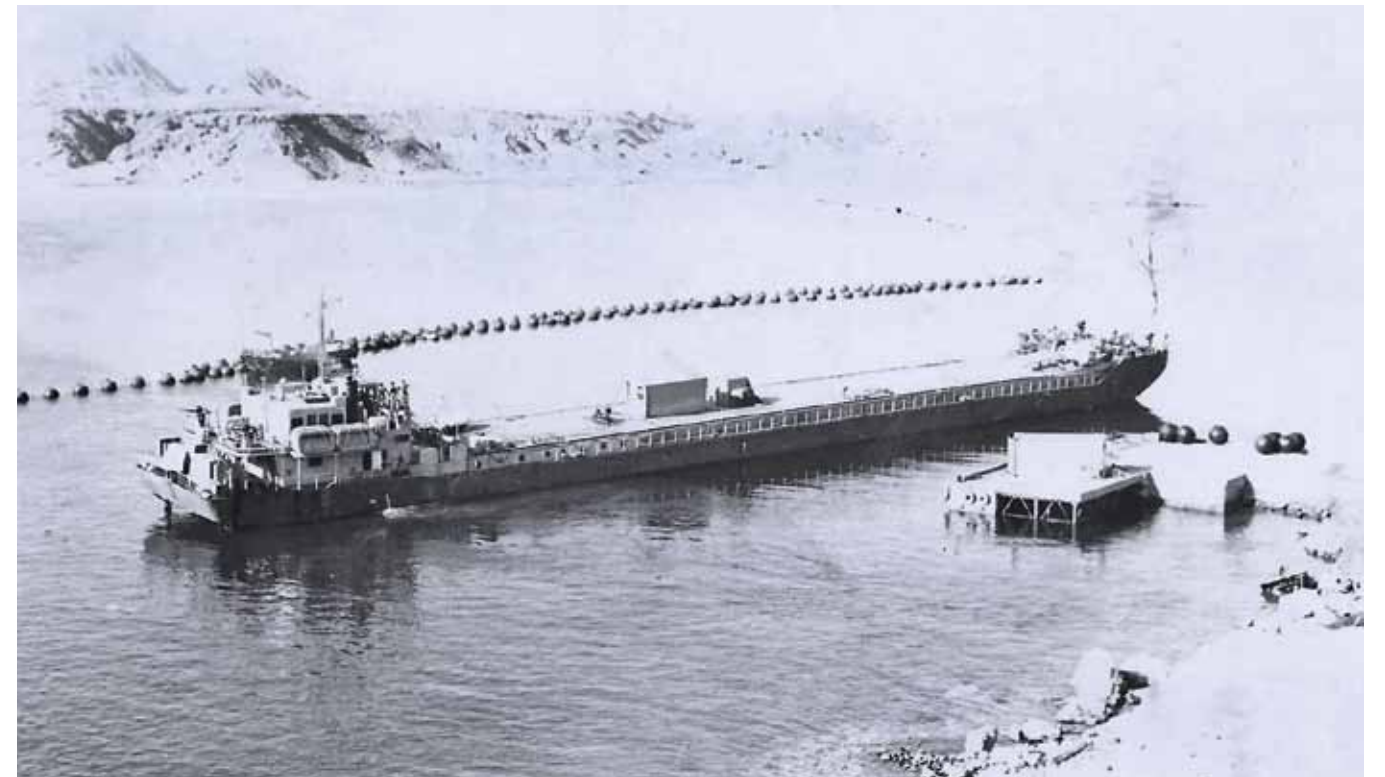
בית הדין הבהיר כי משנפל דבר חמור כל כך במחנה מסוים ומוגדר של בני אדם שחברו למשימה, אי אפשר לומר בוודאות מראש שהבכיר שבחבורה - הנושא באחריות הכוללת למשימה מכוח דרגתו ופיקודו - ייחשב למי שפטור לגמרי מאחריות, ויועמד לדין רק אנשים בתחתית המדרג. מלבד זאת, במשפט הוטל דופי רב בסא"ל גד בלי שניתנה לו הזדמנות להגן על עצמו, ובית הדין סבר כי ראוי שתינתן לו ההזדמנות לעשות זאת במסגרת משפטית סדורה.

לצד זאת, בית הדין הבהיר כי לכל מפקד יש שיקול דעת עצמאי ומוטלת עליו אחריות עצמאית שמשמעה היא שלעולם עליו לעשות את הטוב, הישר והנכון מבחינת הפקודות וסדרי הצבא, כדי לקדם את התכליות והיעדים שהוא נדרש להם ולשמור על הבטיחות; ואין מפקד יכול להתגונן מפני נשיאה באחריות על מחליו בדרך של הפניית האצבע המאשימה אל מעשיו של מפקד אחר, גם אם אותו מפקד בכיר ממנו.

בית הדין קבע כי היה על סגן ראובן ועל סג"ם יהודה, אשר הפנו את האצבע המאשימה כלפי סא"ל גד, להפעיל את שיקול דעתם ולנהוג לפי מידת הזהירות המחייבת; בכל מקום שבו התעורר בליבם ספק, היה עליהם להכריע לחומרה ולא לקולה או לפנות לנותן ההוראה ולדרוש ממנו הבהרה והנחיה חוזרת.

בית הדין קבע כי אפשר היה לצפות שהובלתם של המוקשים תהיה חשופה לטלטלות קשות, ולכן היה צורך לוודא כי המנגנונים יפורקו מן המוקשים לפני העלייה לספינה. משניתנה לסגן ראובן ההוראה לדאוג לפירוק המנגנונים מן המוקשים, היה עליו לעשות זאת במועד המוקדם ביותר - לפני העלייה לספינה, ולא להותיר את עיתוי הפירוק להכרעתם של אחרים לפי שיקול דעתם. גם לסג"ם יהודה, אשר קיבל מסגן ראובן את ההוראה לפרק את המנגנונים מן המוקשים, היה שיקול דעת בעניין, ולכן הייתה לו אחריות לעשות זאת לפני שהועלו המוקשים לספינה.

לפיכך נותרו הרשעותיהם של השניים על כנן.

אח"י בת שבע עוגנת בנמל שרם א-שיח, 1971; צילום: אריה אורן

הספינה הגיעה לנמל אילת כעבור יומיים, בשבת 24 בינואר 1970. זמן קצר לאחר מכן החלו לפרוק מן הספינה משאיות עמוסות ציוד. רצועת החול הסמוכה לספינה הייתה תלולה במקצת, והמשאיות העמוסות התקשו לטפס אל הרציף. אחת מהן שקעה כמה פעמים בבור שחפרו גלגליה, והאנשים בסביבה סייעו בחילוץ.

משאית אחרת, שהייתה עמוסה ארגזים מלאים במוקשים, לא הצליחה לטפס אל הרציף והחלה להתחפר. אנשים שהבחינו בניסיונותיו של נהג המשאית להתקדם התקרבו למשאית כדי לעזור, ואז, לפתע, אירע פיצוץ. טונות של חומר נפץ שהיו בתוך המשאית התפוצצו, והיא הועפה באוויר לגובה של כמה מטרים. מן הפיצוץ נהרגו 19 חיילים וחמישה אזרחים עובדי צה"ל ונפצעו 40, רובם ככולם פצועים אנושים.

הרמטכ"ל, רב-אלוף חיים בר-לב, מינה ועדת חקירה לבדיקת האירוע, והעמיד בראשה את אל"ם דוד לסקוב (לשעבר סגן קצין הנדסה ראשי ולימים חתן שלושה פרסי ביטחון ישראל). הוועדה קבעה כי ההתפוצצות אירעה בעקבות חלק ממוקש שנשבר בעת שיצאה המשאית מהספינה; התברר כי לפני שהמשאית עמוסת חומר הנפץ עלתה על הספינה היה על האחראים להעמסתו להקפיד לפרק את המנגנונים מן המוקשים, אך הם לא עשו כן. בד בבד נפתחה חקירה פלילית שהובילה להעמדתם לדין של חמישה נאשמים, ארבעה קצינים - סרן שמעון, סגן ראובן, סג"ם לוי, סג"ם יהודה - וחיייל אחד, סמל דן (שמות בדויים). החמישה הועמדו לדין בבית הדין הצבאי של מחוז מרכז. נטען כי הם היו אחראים לכך שהמנגנונים לא פורקו מן המוקשים לפני שעלתה המשאית לספינה.

בית הדין הצבאי המחוזי קבע כי אף שהוצאת המנגנונים מהמוקשים הייתה מחויבת על פי כללי הבטיחות, הובלו המוקשים אל המשאית עם המנגנונים, וכך הועלו לספינה שהפליגה משרם א-שיח לאילת. בעת שירדה מן הספינה בנמל אילת טולטלה המשאית, המוקשים נחבטו והתפוצצו נגרמה מהימצאות המנגנונים בתוכם. סמל דן, אשר היה חלק מן הצוות לפירוק המוקשים שהועלו על המשאית, זוכה ברוב דעות.

אל"ם (בדימוס) דליה דורנר
שופטת בית הדין הצבאי לערעורים 1974-1979
שופטת בית המשפט העליון 1993-2004

"אני רואה בזה את תרומתי למערכת יחד עם חברי אברהם פריש, שהבאנו לכך שתמונה ועדת שמגר. מיהו שופט? המקרא מגדיר זאת בצורה מושלמת: 'לא-תִּפְרֹוּ פְּנֵים בְּמִשְׁפַּט פְּקֻטָּה פְּגָדָל תִּשְׁמַעוּן לֹא תִגְדְּרוּ מִפְּנֵי-אִישׁ'. לכן אנחנו מקימים מערכות ששומרות על עצמאות השופטים. הצבא שלנו צריך מערכת מקצועית, בלתי תלויה."

(דברי השופטת דורנר בריאיון עימה, אוגוסט 2018)

דליה דורנר נולדה בשנת 1934 באיסטנבול (טורקיה) למינה ולוי. אביה היה סוחר אמיד. בשנת 1944 עלתה עם הוריה ואחיה הקטן לארץ ישראל. אביה נפטר זמן קצר אחר כך. בשל קשיים כלכליים למדה דורנר בפנימיית "נווה הילד" בנהרייה. המשפחה עברה לחיפה, ודורנר החלה ללמוד בבית הספר הריאלי בעיר. היא התגיסה לצה"ל בגיל 17 ושירתה בחיל המודיעין. במהלך שירותה למדה משפטים בלימודי ערב, ולאחר שהשתחררה מצה"ל השלימה את לימודי התואר השני במשפטים והתמחתה במשטרת ישראל.

בשנת 1958 חזרה דורנר לשרת בצה"ל, בפרקליטות הצבאית. היא מילאה תפקידים שונים בסנגוריה הצבאית (בחיל האוויר ובפיקוד מרכז) ובתביעה הצבאית, ועמדה בראש ענף ארגון והדרכה של הפרקליטות הצבאית. בתפקידה זה קיבלה דרגת סא"ל. אחר כך התמנתה לתפקיד הסנגורית הצבאית הראשית. בין השאר ייצגה דורנר את סגן ראובן (שם בדוי) במשפט בעקבות אסון אילת.

דורנר שאפה להתמנות לשופטת - במקום לייצג צד אחד, ליבה נטה אחר תפקיד שרואים בו את התמונה הכוללת. בשנת 1973 התמנתה לנשיאת בית הדין הצבאי של מחוז מרכז וחיל האוויר. אחד השופטים בבית הדין היה רס"ן אליהו מצא, לימים עמיתה בבית המשפט העליון. בשנת 1974 הועלתה לדרגת אל"ם ומונתה לשופטת בבית הדין הצבאי לערעורים.

בשנת 1975 שימשה דורנר שופטת חוקרת בפרשת "אסון מחניים" - תאונה אווירית בין שני מסוקי "יסעור". מפקד חיל האוויר הורה לקיים את ההליך בדלתיים סגורות משום שנמסרו בו פרטים על נתונים סודיים בקשר למסוקים. אולם לבקשת המשפחות השכולות התירה להן דורנר להיות נוכחות בדיונים ואף להציג שאלות לעדים. נשיא בית הדין הצבאי לערעורים דאז, האלוף דני מט, תמך בעמדתה של דורנר, והדיון נמשך כפי שהורתה.

מקרה זה הדגים את הקושי שהתעורר לפעמים אצל שופטים באותה תקופה. דורנר והשופט המשפטן הנוסף בבית הדין הצבאי לערעורים, אל"ם אברהם פריש (לימים שופט בבית המשפט המחוזי בתל-אביב), הגיעו למסקנה שיש לחזק את עצמאות

השופטים ואת הקשר של בתי הדין למערכת המשפט הכללית. הם הציעו, על דעתו של נשיא בית הדין הצבאי לערעורים, ששר הביטחון יורה להקים ועדה בנושא זה, והצעתם התקבלה. בראש הוועדה ישב מאיר שמגר - אז שופט בית המשפט העליון וקודם לכן הפרקליט הצבאי הראשי והיועץ המשפטי לממשלה, ופריש ודורנר היו נציגי צה"ל בה. הם הציגו את העמדה שהייתה לדעתם לטובת צה"ל: יש לחזק את איתנותה של מערכת השפיטה הצבאית. בשנת 1978 פרסמה ועדת שמגר המלצות ברוח זו. הוועדה הובילה לשינוי חשוב ומהותי במעמד של בתי הדין הצבאיים: בתיקון מספר 17 לחוק השיפוט הצבאי (1986) אימצה הכנסת המלצות רבות של הוועדה, ובתיקון מספר 42 לחוק (2002) התקבלו המלצות נוספות שלה, הנוגעות לצמצום התלות בגורמי הפיקוד בצה"ל.

דורנר השתחררה מצה"ל בשנת 1979 ומונתה לכהן כשופטת בית המשפט המחוזי. היא הייתה חברה בהרכב בית המשפט המיוחד שדן בעניינו של ג'ון (איוון) דמיאניוק, שהואשם בפשעים נגד יהודים בשואה.

בשנת 1993 מונתה דורנר לכהן כשופטת בית המשפט העליון במינוי זמני, ובשנת 1994 קיבלה מינוי של קבע. היא נודעה בפסקי דין שהדגישו את חשיבותן של זכויות האדם, ובין השאר ישבה בהרכב שדן בעתירתה של אליס מילר, מקרה שבו נקבע כי יש לאפשר לנשים להשתתף בקורס טיס. דורנר שימשה יושבת ראש ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-17 ולרשויות המקומיות עד לפרישתה מכס השיפוט.

דורנר פרשה לגמלאות מבית המשפט העליון בשנת 2004. מאז אוגוסט 2006 היא מכהנת כנשיאת מועצת העיתונות ועמדה בראש ועדות ציבוריות שונות. בשנת 2014 התמודדה דורנר על תפקיד נשיאת המדינה.

דליה דורנר נשואה לשמואל, ולהם שני בנים.

השופטים הביעו עמדה ברורה ונחרצת בעניין עיתוי נקיטת אמצעי הזהירות:

"אפילו לא היה גד מעולם, או אפילו לא ניתנה הוראתו מעולם, או גם אילו נתן הוראה בלתי סבירה, בלתי שקולה, אשר אינה תואמת את העניין והתכלית, שומה היה עליהם להפעיל שיקול דעתם שלהם, ולנהוג כפי שמידות הזהירות היו מחייבות. מכל שכן שההוראה [לפירוק המוקשים] ניתנה, והיתה נכונה, ורק לגבי מועד הביצוע עלו ספקות בלבם ספקות אלו דינם היה להכרעה לצד חומרה. זה הכלל: כל ספק בעניין זהירות יש להכריע לחומרה ולא לקולא. אם יש ספק לגבי טיבו של האמצעי, יש לנקוט דוקא את הבטוח אם גם הקשה ביותר. ואם יש ספק בשאלת העיתוי המוקדם או המאוחר התשובה היא: 'פה שעה אחת קודם'."

אשר לסמל דן, החייל שהוטל עליו בפועל לפרק את המנגנונים אך לא נאמר לו מתי עליו לעשות כן, ציינו השופטים כי התלבטו לא מעט לפני שהחליטו לאשר את זיכויו מכלל העבירות. השופטים הבהירו כי **אחריות המפקדים אינה פוטרת את הפקוד מאחריותו, שכן אחריות המפקד מתווספת לאחריות הפקוד ואיננה ממעטת אותה**. עם זאת הובהר כי אף על פי שאין מקום לקבל את אופן התנהלותו של סמל דן בפרשה זו, מתקיים ספק בעניין אשמתו, כיוון שסג"ם יהודה התרחק מן המקום ולא הטיל באופן מפורש את האחריות לפירוק המנגנונים באותה עת על דן, ומכיוון שדן לא ידע שיהודה עזב את המקום.

ערעור התביעה הצבאית הראשית על זיכויים של סרן שמעון ושל סגן לוי נדחה, ובית הדין הבהיר כי זיכויים - בדין יסודי; נקבע כי שני הקצינים, אשר היו אחראים לנסיעת המשאיות, כלל לא ידעו מהו המטען שהן מובילות, וכי אין הוראות המלמדות מה נדרש מהם לעניין זה. נקבע כי העונשים שהוטלו על הנאשמים שהורשעו אינם בגדר מיצוי הדין עימם; אולם, בהתחשב בנסיבות המקילות, הנוגעות בין השאר להורדתם מדרגה ולהפסקת שירותם - קבע בית הדין כי אין זו ענישה בלתי סבירה שיש מקום להתערב בה.

בפסק דינם הזכירו השופטים כי לאור הנסיבות בכללן היה על סא"ל גד להיות ראש וראשון לנאשמים; כמי שעומד במרכז ומשמש מקורם של האירועים שנדונו במשפט - הוראתו בדבר פירוק המנגנונים מן המוקשים מנפציהם ומועד הפירוק - ראוי היה לקיים דיון משפטי באחריותו לאסון ולאפשר לו להתמודד עם קביעות עובדתיות שיש להן השלכות עליו.

ואומנם, באוגוסט 1971 הוגש נגד סא"ל גד כתב אישום ובו 16 פרטי אישום, בהם כמה עבירות של אי קיום הוראות והתרשלות; משפטו התנהל בבית הדין הצבאי המיוחד בדלתיים סגורות, ולבסוף הרשיעו אותו שופטי בית הדין הצבאי המיוחד בשישה מתוך 16 פרטי האישום, והטילו עליו עונש של ארבעה חודשי מאסר על תנאי. סא"ל גד ערער על הרשעתו; שופטי בית הדין הצבאי לערעורים מצאו להרשיעו בפרט אישום אחד בלבד, שלא היה לו קשר ישיר לאסון, והטילו עליו עונש של נזיפה.

ע/271/71 סגן ראובן ואח' נ' התובע הצבאי הראשי;
 פסק הדין ניתן ביום 23 ביוני 1971; אב"ד: האלוף חופי;
 שופטים: תא"ל פלד, סא"ל ירושלמי, סא"ל דוד, סא"ל חריש

ע/137/72 סא"ל גד נ' התובע הצבאי הראשי;
 פסק הדין ניתן ביום 10 באוגוסט 1972; אב"ד: תא"ל אבנון;
 שופטים: אל"ם דבורין, אל"ם נועם

מתוך כתבה בעיתון מעריב, 18 באוגוסט 1971